

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าเอกสารและสำรวจงานวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2
  - 1.1 ความเป็นมาของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2
  - 1.2 จุดประสงค์ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2
  - 1.3 บทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2
2. เอกสารเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา
  - 2.1 การบริหารและบริการ หลักสูตร
  - 2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
  - 2.3 การใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการในชุมชน
  - 2.4 การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 3.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 3.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. เอกสารเกี่ยวกับโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2

1.1 ความเป็นมาของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพช.2)

โรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท หรือโรงเรียน มพช. ได้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทย จากแนวคิดหลายประการ ดังที่ ก่อ สวัสดิพาณิชย์ (2524 : 1-4) ได้กล่าวไว้ในสาส์นจาก ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ สรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดโรงเรียนชุมชน โรงเรียนชุมชนเป็นโรงเรียนที่สร้างขึ้นเพื่อบริการทางการศึกษาแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ทุกเพศทุกวัยในชุมชนนั้น โรงเรียนต้องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และต้องให้บริการแก่ชุมชน ดังนั้นการดำเนินงานกิจการของโรงเรียนต้องมีตัวแทนของประชาชนในชุมชนนั้น

มามีส่วนรับรู้ในกิจการของโรงเรียนด้วย

2. หลักการผสมผสานการศึกษาในโรงเรียนและนอกโรงเรียน โรงเรียนจะต้องคิดแปลงโปรแกรมการเรียนการสอน ให้เกิดความกลมกลืนมากขึ้น ซึ่งการให้ครูทุกคนมีส่วนในการวางโปรแกรมการเรียนการสอนย่อมจะเป็นผลดีแก่กิจการของโรงเรียน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการทดลองทางวิชาการของโรงเรียน ตามปกติโรงเรียนมักมีกำลังพอที่จะทดลองวิชาการได้ ถ้าได้ผลก็นำไปเผยแพร่แก่ประชาชนต่อไป ถ้าไม่ได้ผลก็ถือว่าเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้แก่โรงเรียนเอง โรงเรียนหลายแห่งมักทดลองเกี่ยวกับวิชาการเกษตรซึ่งเผยแพร่แก่ประชาชนแล้ว

4. แนวนโยบายเกี่ยวกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม โรงเรียนจะต้องเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและเผยแพร่วัฒนธรรมประจำถิ่น รวมทั้งการเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติด้วย

5. ความคิดเกี่ยวกับการพัฒนางานให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ โรงเรียนเป็นจำนวนมากได้เริ่มงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้ไปสู่ประชาชนได้ผลดีในระยะต้นแล้ว และโรงเรียนก็ได้บริการชุมชนเป็นที่น่าพอใจแล้ว แต่โรงเรียนจะหยุดยั้งอยู่เพียงแค่นี้ไม่ได้ โรงเรียนจำเป็นต้องพัฒนางานให้ก้าวหน้าขึ้นไปตามลำดับ

สำหรับแนวคิดที่จะให้โรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไทยเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทนั้น กรมสามัญศึกษา (2527 : 94-95) ได้กล่าวไว้ว่า เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาชนบทยากจน ให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจึงได้มอบหมายให้หน่วยงานต่าง ๆ รับผิดชอบในการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง สำหรับกระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยการศึกษามานาน แต่มิได้ทำเป็นโครงการโดยเฉพาะ จนปีการศึกษา 2522 กรมสามัญศึกษาจึงมอบให้หน่วยศึกษานิเทศก์ดำเนินการทดลองรูปแบบการจัดโรงเรียนชุมชนขึ้น โดยมีหลักการว่าให้โรงเรียนและชุมชนได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งในกิจการของโรงเรียนและของชุมชน โครงการนี้คือโครงการส่งเสริมสมรรถภาพการเรียนรู้แบบผสมผสานระหว่างการศึกษาออกโรงเรียนกับการศึกษาในโรงเรียน แม้ว่าโครงการนี้จะมีจุดเน้นที่การจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก แต่ก็มีผลที่ปรากฏชัดว่าโรงเรียนมัธยมสามารถที่จะร่วมในการพัฒนาชนบทได้เป็นอย่างดี และลักษณะการดำเนินงานพัฒนาชนบทที่โรงเรียนจัดทำนั้นมิได้เป็นการซ้ำซ้อนกับงานที่หน่วยงานอื่นดำเนินการอยู่ แต่เป็นการช่วยเสริมและเป็นไปในลักษณะการประสานงานด้านต่าง ๆ ในชุมชน

จากผลการดำเนินงานดังกล่าวทำให้กระทรวงศึกษาธิการมีความมั่นใจในแนวความคิดที่จะให้โรงเรียนมัธยมมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท ด้วยเหตุผลที่ว่า โรงเรียนมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เป็นที่นับถือของบุคคลในชุมชนอยู่แล้ว และเป็นสถาบันที่ตั้งถาวรในชุมชน หากส่งเสริมให้โรงเรียนกับชุมชนมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น และให้ความพร้อมในด้านอาคาร สถานที่ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ตลอดจนความรู้ของบุคลากรของโรงเรียนในการทำงานร่วมกับชุมชนแล้ว โรงเรียนจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ ความคิด และความสามารถของบุคคลในชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนของตน หรือร่วมมือกับหน่วยงานอื่นในการพัฒนา หรือเป็นผู้ประสานงานให้กับชุมชนในการหาความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นเพื่อพัฒนาชุมชนได้ด้วยเหตุนี้กระทรวงศึกษาธิการจึงได้เสนอโครงการต่อรัฐบาลเพื่อขอความช่วยเหลือจากธนาคารโลก ประเภทเงินยืม เพื่อพัฒนาโรงเรียนมัธยมให้มีความพร้อมที่จะทดลองและพัฒนารูปแบบในการดำเนินงานมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทขึ้น

ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงจัดให้มีโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทโดยถือว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นหน่วยงานของรัฐหน่วยหนึ่งที่จะมีส่วนร่วมในการสนองนโยบายของรัฐบาลในการระดมทรัพยากรทั้งทางด้านบุคคลและวัตถุ แล้วมอบหมายให้กรมสามัญศึกษา โดยสำนักงานโครงการพิเศษดำเนินการโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ซึ่งดำเนินการมาแล้ว 2 โครงการย่อย สำหรับในรายละเอียดนั้น กรมสามัญศึกษา (2527 : 96-99) ได้กล่าวไว้ดังนี้

โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 1 (มพช.1)

โครงการมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทเดิมเรียกว่า มพช. แต่เมื่อเกิด มพช. 2 ขึ้นภายหลังจึงเรียกโครงการเดิมว่า มพช.1 โครงการนี้เป็นโครงการเงินยืมจากธนาคารโลกที่นำมาพัฒนาโรงเรียนมัธยมระดับตำบล และระดับอำเภอขนาดเล็ก จำนวน 42 โรงเรียนตามโครงการพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 5 ของกระทรวงศึกษาธิการ (คพศ.5) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ที่มุ่งเน้นการกระจายบริการทางสังคมไปสู่ชนบท โครงการนี้ใช้งบประมาณประเภทงบลงทุน ประมาณ 154 ล้านบาท สมทบกับเงินงบประมาณไทยอีกจำนวน 260 ล้านบาท รวมเป็น 414 ล้านบาท โรงเรียนในโครงการจำนวนดังกล่าวนี้กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ ดำเนินการโดยแบ่งรุ่นการดำเนินงานด้านการก่อสร้างและจัดหาอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ เป็น 3 รุ่น รุ่นละ 14 โรงเรียน โครงการนี้ดำเนินงานระหว่างปีงบประมาณ 2523-2527 โดยมีสำนักงานโครงการพิเศษ (สคส.) เป็นผู้ดำเนินงานทั้งในด้านงบประมาณและวิชาการ

โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพช.2)

โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 ได้รับความช่วยเหลือด้านการเงิน ในรูปเงินกู้จากธนาคารโลก โครงการนี้ใช้งบลงทุนจากเงินกู้ประมาณ 64.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา หรือประมาณ 1,488 ล้านบาท เพื่อสมทบกับงบประมาณไทยประมาณ 462 ล้านบาท และรัฐบาล ไทยต้องตั้งงบลงทุนในงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมอีกประมาณ 2,218.40 ล้านบาท โครงการนี้มี จุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาโรงเรียนมัธยมระดับตำบล จำนวน 480 โรงเรียน โดยวิธีการเช่นเดียวกับ โครงการ มพช.1 โดยแบ่งรุ่นการดำเนินงานเป็น 4 รุ่น รุ่นละ 120 โรงเรียน ระยะเวลา ดำเนินงานระหว่างปีงบประมาณ 2526-2529

โครงการ มพช.2 นี้ เกิดขึ้นเนื่องจากผลการดำเนินงานของโครงการ มพช.1 แสดง ให้เห็นว่าเป็นโครงการที่ได้ประโยชน์ทั้งต่อการพัฒนาการศึกษา และต่อการระดมกำลังเพื่อพัฒนา ชนบทอย่างแท้จริง กระทรวงศึกษาธิการเห็นควรขยายการดำเนินงานให้กว้างขวางขึ้น จึงขออนุมัติ การกู้เงินดังกล่าว

โดยสรุปงบประมาณ (งบลงทุน) มพช.2 เป็นดังนี้

งบลงทุนทั้งสิ้นประมาณ 4,168.40 ล้านบาท หรือประมาณ 181,243 ล้านดอลลาร์ อเมริกัน แยกเป็นงบประมาณไทย และเงินกู้จากธนาคารโลก ดังนี้

1. งบประมาณไทย 2,680.40 ล้านบาท หรือประมาณ 116,539 ล้านดอลลาร์อเมริกัน
2. เงินกู้จากธนาคารโลก ประมาณ 1,488 ล้านบาท หรือประมาณ 64,695

ดอลลาร์อเมริกัน

การดำเนินงานโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพช.2)

การดำเนินงานระดับกรม

หลังจากที่กรมสามัญศึกษาได้คัดเลือกโรงเรียนเข้าโครงการแล้ว ได้มอบให้สำนักงาน โครงการพิเศษ (สคส.) เป็นผู้ดำเนินการในด้านวางแผนการก่อสร้าง แผนการจัดหาอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ และประสานงานให้กองคลังและกองพัสดุอุปกรณ์เป็นผู้จัดหาให้ ส่วนงานด้านฝึกอบรม บุคลากรและการนิเทศงาน สคส. ดำเนินงานร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศก์ของกรมสามัญศึกษา โดย ประสานงานกับหน่วยศึกษานิเทศก์เขต ในการดำเนินงานระดับกรมนี้ได้มีการวางแผนและดำเนินการ ในการฝึกอบรมบุคลากรทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ พร้อมทั้งจะ ดำเนินงานได้และมีการติดตามผลการดำเนินงาน เพื่อให้ความช่วยเหลือโรงเรียนในด้านวิชาการ

โดยกรมสามัญศึกษาได้แต่งตั้งศึกษานิเทศก์เขต ผู้ประสานงานโรงเรียน มพช. ชั้น เขตการศึกษาละ 2 คน เพื่อช่วยเหลือทางวิชาการแก่โรงเรียน มพช. ในเขตของตน ทั้งนี้ภายใต้ความดูแลและสนับสนุนจากหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์เขตที่ตนสังกัดอยู่

การดำเนินงานระดับโรงเรียน

เพื่อให้การประสานงานระหว่างโรงเรียนและชุมชนดำเนินไปอย่างใกล้ชิด กรมสามัญศึกษา จึงกำหนดให้โรงเรียนแต่งตั้งคณะกรรมการโรงเรียน มพช. ขึ้นตามระเบียบกรมสามัญศึกษา ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการโรงเรียน ในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) พ.ศ. 2523 เพื่อมีหน้าที่ให้คำแนะนำแก่โรงเรียนให้ดำเนินงานได้ตรงตามความต้องการของชุมชน คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยทั้งข้าราชการระดับหัวหน้าส่วนราชการในอำเภอ หัวหน้าชุมชน และประชาชนในชุมชน นอกจากคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นตามระเบียบนี้แล้ว โรงเรียนอาจจะแต่งตั้ง กรรมการเฉพาะกิจขึ้น เพื่อดำเนินงานในแต่ละเรื่องเพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติได้อีกด้วย นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มี "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท พ.ศ. 2525" เพื่อให้โรงเรียนยึดเป็นแนวในการปฏิบัติอีกด้วย

ในการดำเนินงานของโรงเรียน มพช. นี้ บุคลากรทุกคนในโรงเรียน คือ ครู อาจารย์ นักเรียน คนงานภารโรง ถือว่าเป็นผู้ที่จะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโรงเรียนในด้านต่าง ๆ ที่หมวดวิชาหรืองานในความรับผิดชอบของตนจะมีส่วนเป็นประโยชน์ในการดำเนินงานได้

เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และประสานงานกันได้เป็นอย่างดี โรงเรียนจึงกำหนดผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างโรงเรียนและชุมชนชั้น คือครูผู้ประสานงาน โรงเรียนกับชุมชน เพื่อเป็นผู้ที่นำนโยบายของผู้บริหารโรงเรียนไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยการทำงานกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

1.2 จุดประสงค์ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 (มพช.2)

สวัสดิ์ อุดมโกชน (ม.ป.ป. : 1) กล่าวถึงหลักการของโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ไว้เป็นแนวปฏิบัติว่า

เป้าหมายหลักของโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทนี้ ถือเอาความพยายามที่จะพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก ให้สามารถจัดและดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษา 2521 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมุ่งส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะความเสมอภาคในคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชนบท

เป้าหมายอีกอย่างหนึ่งคือ การร่วมใช้ทรัพยากรของรัฐให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เฉพาะให้เกิดแก่นักเรียนในระบบโรงเรียน แต่หมายถึงชุมชนและสังคมในหลายด้าน เช่น การจัดให้มีอาคารเรียน ห้องปฏิบัติการ โรงฝึกงาน ห้องประกอบ คุรุภัณฑ์ อุปกรณ์การสอนการเรียน การพัฒนาบุคลากร การช่วยเหลือทางวิชาการ การนิเทศติดตาม เป็นต้น

ส่วนจุดประสงค์หลักของโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทนั้น กรมสามัญศึกษา (2527 : 95) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. พัฒนาโรงเรียนมัธยมขนาดเล็กในชนบท ให้เป็นโรงเรียนที่สามารถจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุณภาพ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเพื่อเป็นการส่งเสริมความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาของเยาวชนในชนบททั้งในด้านการมีโอกาสที่จะได้ศึกษาในโรงเรียนที่มีคุณภาพ และสอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยเฉพาะในด้านความถนัด ความสามารถ ความสนใจ และสภาพเศรษฐกิจ
2. เพื่อเป็นการสนับสนุนให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันของนักเรียนและชุมชน เพื่อการศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพในอนาคตของนักเรียนไปพร้อมกัน ซึ่งจะทำให้นักเรียนและผู้ปกครองเห็นคุณค่าของการมัธยมศึกษาอันจะเป็นการส่งเสริมการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาของท้องถิ่นที่ยังมีอัตราค่าให้สูงขึ้น
3. เพื่อให้โรงเรียนมีความพร้อมในการจัดกิจกรรม หรือให้บริการในด้านการมีส่วนร่วมพัฒนาชนบทได้มากขึ้น ซึ่งในการพัฒนาชนบทนี้จะมุ่งที่การพัฒนาโดยการศึกษา
4. เพื่อส่งเสริมความรู้ ความคิด และเจตคติที่ดีในการช่วยเหลือตนเองหรือพัฒนาตนเอง

1.3 บทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

เพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนบรรลุตามเป้าหมายของกระทรวงศึกษาธิการ จึงมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทไว้ ซึ่งเรื่องนี้เป็นกรมสามัญศึกษา (2527 : 8-11) ได้อธิบายไว้สรุปได้ดังนี้

1. การสอนและอบรมนักเรียน โรงเรียนมีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร จัดแผนการเรียนให้กว้างขวางเพื่อโอกาสในการเลือกเรียน โดยคำนึงถึงความพร้อมของโรงเรียนในด้านบุคลากร อาคาร สถานที่และโรงฝึกงาน และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนตามหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ดังกล่าว การบริหารหลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากคณะครูเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลากรดังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

ก. ผู้บริหารโรงเรียน มีบทบาทสนับสนุนฝ่ายต่าง ๆ ให้งานบรรลุเป้าหมาย การสนับสนุนดังกล่าวควรครอบคลุมทั้งทางกำลังกายโดยจัดคนเข้าเสริม กำลังความคิดโดยเป็นหลักในการตัดสินใจ และกำลังใจโดยเอาใจใส่บำรุงขวัญ

ข. ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการ เป็นผู้มีบทบาทในการบริหารหลักสูตรที่ต้องมีความเข้าใจในโครงสร้างหลักสูตรอย่างถ่องแท้ และประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ หมดวิชาต่าง ๆ ทั้งสามัญและงานอาชีพอย่างใกล้ชิด เพื่อผลสำเร็จในการจัดแผนการเรียนและจัดตารางสอนให้สอดคล้องกับกำลังคนและทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่

2. การให้ความรู้ประชาชน เป็นหน้าที่ของโรงเรียน มพข. นอกเหนือไปจากการสอน เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ ตามความต้องการของเขา โรงเรียนอาจจัดกิจกรรมต่าง ๆ สนองความต้องการของชุมชน เช่น โครงการให้ความรู้ด้านการเกษตร การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ โครงการให้ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐาน อาหารและโภชนาการ เพื่อการอยู่ดีกินดี โครงการให้ความรู้ด้านอาชีพ เช่น ทอเสื่อ งานไฟฟ้า งานก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งโรงเรียนสามารถเลือกจัดตามกำลังที่โรงเรียนจะจัดได้ และให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

3. การบริการชุมชน เป็นหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของโรงเรียน มพข. โดยสำนึกที่ว่าโรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทและหน้าที่ใกล้ชิดกับเด็ก และประชาชนในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ควรเป็นแหล่งกลางที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนได้ เป็นที่พึ่งได้ในยามทุกข์ยาก อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจและมีมิตรจิตผูกพันต่อกัน โดยโรงเรียนอาจบริการด้านสาธารณสุขมูลฐาน การเกษตร น้ำดื่ม น้ำใช้ และอื่น ๆ ตามกำลังความสามารถ และอาจช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อบริการชุมชนที่ห่างไกล

สรุปว่าบทบาทและหน้าที่ทั้งสามประการนี้ให้ถือว่า หน้าที่ประการแรกคือการสอนนักเรียน เป็นความรับผิดชอบโดยตรงของโรงเรียนและเป็นหน้าที่หลัก ส่วนหน้าที่ประการที่สองและสามคือการให้ความรู้ประชาชนและบริการชุมชนนั้นเป็นหน้าที่รอง ซึ่งเป็นงานใหม่ของโรงเรียนเป็นการริเริ่มแนวคิดที่สำนึกรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน หากร่วมมือช่วยเหลือประชาชนที่อยู่ในชนบทให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างพาสுகตามอัธยาศัย ย่อมเป็นมิตรดีที่จะสร้างความมั่นใจว่า สถาบันของรัฐหรือโรงเรียนเป็นสถาบันที่จะขอความช่วยเหลือได้โดยสะดวกใจ ความรู้สึกเช่นนี้ย่อมมีคุณค่าสูงสุดต่อการพัฒนาประเทศ และนี่คือบทบาทใหม่ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

ในด้านการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน ซึ่งเป็นหน้าที่ประการแรกของโรงเรียนให้สัมพันธ์กับชุมชน และเพื่อพัฒนาชุมชนนั้น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2524 : 28) ได้ชี้ให้เห็นบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนสรุปได้ดังนี้

1. โรงเรียนมีหน้าที่จัดการศึกษาให้แก่เยาวชนในชุมชนเพื่อให้เขามีความรู้ ความสามารถ มีอาชีพ สามารถปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
2. โรงเรียนมัธยมศึกษาทำหน้าที่ยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและสังคม
3. โรงเรียนเป็นสนามฝึกความเป็นประชาธิปไตยให้แก่ผู้เรียน ประชาธิปไตยที่ถูกต้องควรจะเกิดขึ้นที่โรงเรียนแล้วจึงขยายไปยังชุมชน
4. โรงเรียนมัธยมศึกษาจะต้องศึกษาลักษณะปัญหา และความต้องการของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการเลือกและจัดเนื้อหาวิชาให้เหมาะสม
5. โรงเรียนมีส่วนช่วยแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ โดยอาจนำเอาปัญหาเหล่านั้นมาบรรจุเป็นเนื้อหาสอดแทรกอยู่ในวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักถึงปัญหา มีประสบการณ์ในการวิเคราะห์ และพยายามแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อชุมชน
6. โรงเรียนเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้และวิทยาการแก่ชุมชน
7. โรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นผู้นำของชุมชนในด้านต่าง ๆ
8. โรงเรียนมัศึกษามีหน้าที่ประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

สรุปได้ว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 จนถึงปัจจุบัน โรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาทั้ง 2 กลุ่ม จำนวน 522 โรงเรียน ได้รับการพัฒนาสมบูรณ์แล้ว ผลการดำเนินงานตามจุดประสงค์ถือว่าประสบความสำเร็จ โรงเรียนส่วนใหญ่จัดการเรียนการสอนให้แก่ นักเรียนได้ดี โดยนักเรียนสามารถสอบเรียนต่อได้มากขึ้น ส่วนผู้ไม่เรียนต่อก็สามารถมีทักษะด้านอาชีพและมีรายได้ช่วยเหลือครอบครัว ทำให้ประชาชนศรัทธาโรงเรียนมากขึ้นกว่าเดิม จึงถือได้ว่าโรงเรียนได้พัฒนานักเรียน พัฒนาคนและชุมชนได้อย่างมีคุณภาพ เพื่อก้าวไปสู่โรงเรียนชุมชนตามแนวคิดที่ว่า โรงเรียนเป็นสมบัติของชุมชน และชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน เอื้อประโยชน์แก่กันได้ แก่ปัญหาของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ได้ ซึ่งเป็นบทบาทของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชุมชนด้วย

ในการดำเนินงานตามบทบาทข้างต้นของโรงเรียนนั้น ก็ได้หมายความว่าให้โรงเรียนทอดทิ้งหน้าที่หลัก แต่ตรงกันข้ามการปฏิบัติตามหน้าที่อื่นรวมทั้งการสอนนักเรียนนั้นจะเอื้อประโยชน์ให้หน้าที่หลักด้วย โดยนักเรียนจะมีส่วนเป็นสื่อกลางในการร่วมกิจกรรมของท้องถิ่น ซึ่งเนื้อหาที่เรียนรู้

ก็มีคุณค่าและสัมพันธ์กับชีวิตจริงของนักเรียนด้วย

2. การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษา

2.1 การบริหารและบริการหลักสูตร ถือเป็นองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดการศึกษาซึ่งได้มีผู้อธิบายความหมายไว้ดังนี้

สงัด อุทรานันท์ (2525 : 263, 265) อธิบายถึงการบริหารและบริการหลักสูตรในระดับโรงเรียนว่า การบริหารหลักสูตรเกี่ยวข้องกับการจัดบุคลากรเข้าสอนตามความถนัดและความเหมาะสม ส่วนการบริหารหลักสูตรนั้นอธิบายว่า ได้แก่การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้แก่ผู้ใช้หลักสูตร เช่น การบริการห้องสอนวิชาเฉพาะ บริการเกี่ยวกับห้องสมุด สื่อการเรียนการสอน บริการเกี่ยวกับเครื่องมือในการวัดและประเมินผลและบริการแนะแนว ฯลฯ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523 : 186-187) ได้อธิบายเกี่ยวกับงานบริหารหลักสูตรไว้ว่าเป็นการเตรียมจัดอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตร ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรและการสอน ถ้าครูไม่ได้รับการอบรมด้านนวัตกรรมเทคโนโลยี วิธีการสอน และกระบวนการของงานใหม่ ๆ ที่จะใช้ แม้จะเขียนไว้ชัดเจนที่หลักสูตรและคู่มือครู แต่การนำไปใช้อาจสื่อสารได้ไม่เต็มที่ การใช้หลักสูตรก็จะดำเนินไปอย่างขาดประสิทธิภาพ การฝึกอบรมเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรจึงจำเป็นต้องทำ นอกจากนี้การจัดการครูเข้าสอนเพื่อทำหน้าที่ให้การศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณากันอย่างรอบคอบ เพราะครูจะเป็นผู้จัดประสบการณ์ในการเรียนของเด็ก การเตรียมเด็กเพื่อการดำเนินชีวิตไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในสังคมจะต้องก้าวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ถ้าครูจะเป็นผู้ทำให้นักเรียนมีโอกาสมีชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างดีที่สุด ประการสุดท้ายคือ การจัดการการสอนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคได้ง่าย เพราะการพัฒนาหลักสูตรและการสอนจะเกี่ยวกับการใช้อาคารสถานที่ บุคลากร ครู และที่สำคัญที่สุดคือ การเรียนรู้ของเด็ก เราจะจัดการการสอนในรูปแบบใดที่จะทำให้การบริหารและบริการหลักสูตรเป็นไปได้อย่างราบรื่น หลักของการจัดการการสอนจะต้องคำนึงถึงการเรียนรูวิชาต่าง ๆ ไม่ควรใช้เวลาเท่ากันระดับของความยากง่ายในการเรียนรู้ก็ย่อมแตกต่างกัน นอกจากนี้การเรียนรู้จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมพัฒนาผู้เรียน และเหมาะสมกับวัยและความสามารถของผู้เรียน รวมถึงอัตราเวลาเรียนในแต่ละภาคการศึกษาและรอบปีการศึกษา ตลอดจนชั่วโมงสอนของครู สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องจัดทำให้เกิดสมดุลย์เหมาะสม เช่น การใช้อาคารสถานที่ ห้องเรียน โรงฝึกงาน ห้องทดลอง จะต้องมีการใช้ตลอดเวลาจึงจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การบริหารหลักสูตรจำเป็นจะต้องจัดแผนการเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด เพราะโครงสร้างของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 มีทั้งวิชาบังคับและวิชาที่ให้เลือก โรงเรียนจะต้องจัดแผนการเรียนให้มีจำนวนมาก เพื่อสนองความต้องการของนักเรียนและชุมชน ซึ่งเรื่องนี้ กรมวิชาการ (2524 : 34-36) ได้ให้หลักเกณฑ์การจัดแผนการเรียนไว้ดังนี้

1. จัดตามทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่ คือครู เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ
2. จัดตามความเห็นชอบของโรงเรียนและคณะครู เช่น ต้องการให้มีแผนวิชาชีพชั้น
3. จัดตามสถานฝึกอาชีพที่มีในท้องถิ่น ได้แก่แหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ ที่โรงเรียนสามารถไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ส่วนงานด้านการบริการหลักสูตรนั้น กรมสามัญศึกษา (2526 ก. : 44) ได้กำหนดเกณฑ์ปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดบริการแนะแนวไว้ดังนี้

1. การจัดคาบเวลาเรียน โรงเรียนที่จัดคาบเวลาวันละ 7-8 คาบ คาบละ 50 นาที สัปดาห์ละ 35-40 คาบในเวลาดังกล่าว ควรใช้เวลาเรียนวิชาต่าง ๆ 28-35 คาบ เวลาที่เหลือให้โรงเรียนจัดกิจกรรมแนะแนว ซ้อมเสริม หรือกิจกรรมที่จำเป็นไม่น้อยกว่า 3 คาบ นอกจากนี้ ต้องจัดนักเรียนให้ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองด้วย
2. การจัดบุคลากรแนะแนว
  - 2.1 ถ้าครูมีวุฒิทางด้านแนะแนวเพียงพอ ให้จัดคาบเวลาพบนักเรียน 1 คาบต่อสัปดาห์
  - 2.2 ถ้ามีบุคลากรด้านแนะแนวอยู่บ้างแต่ไม่พอเพียงก็จะจัดคาบเวลาให้พบนักเรียนได้ 1 คาบต่อสัปดาห์ทุกห้องเรียน และควรทำตารางสอนที่จะพบนักเรียนได้ทุกห้องแต่ไม่ต้องทุกสัปดาห์
  - 2.3 ถ้าไม่มีบุคลากรวุฒิแนะแนว และยังไม่เริ่มงานแนะแนวเลย ควรพิจารณาหาบุคคลที่เหมาะสม
  - 2.4 กิจกรรมแนะแนวที่จัดขึ้น ควรครอบคลุมทั้ง 3 ด้านคือ แนะแนวการศึกษา แนะแนวอาชีพ และแนะแนวบุคลิกภาพ

สำหรับการบริการห้องสมุดแก่นักเรียนนั้น กรมสามัญศึกษา (2526 ข. : 137-162)

ได้เสนอแนวทางไว้ สรุปได้ดังนี้

1. จัดสอนวิชาการศึกษาค้นคว้าแก่นักเรียนเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจถึงวิธีการศึกษาค้นคว้า สามารถศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
2. จัดนักเรียนให้เข้าศึกษาค้นคว้าในห้องสมุดและแหล่งวิชาการ โดยปรึกษากับครูบรรณารักษ์ไว้ล่วงหน้า
3. ให้นักเรียนรายงานผลหรือสรุปผลการศึกษาค้นคว้าเพื่อจะได้ดูว่า การค้นคว้าได้ผลตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ และมีปัญหาอะไรบ้าง

นอกจากนั้น ในการบริการหลักสูตรระดับโรงเรียน ควรจัดให้มีแหล่งวิชาต่าง ๆ สำหรับให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าทั้งเป็นกลุ่มและรายบุคคล เช่น ห้องสมุดทัศนศึกษา ห้องปฏิบัติการ และโรงฝึกงาน ห้องทำงาน (Study room) พิพิธภัณฑ์ของโรงเรียน ป้ายประกาศ ป้ายนิเทศก์ และแบบเรียนสำเร็จรูป เป็นต้น

2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

2.2.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน

ในขั้นของการดำเนินการเรียนการสอนในห้องเรียนนั้น ครูควรจะต้องพิจารณาจุดประสงค์ของแต่ละวิชาเป็นสำคัญ แล้วจัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์นั้น ๆ เนื้อหาในหนังสือเรียนเป็นเพียงสื่อที่จะช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ มิใช่ให้จดจำเนื้อหาทั้งหมด แต่เพื่อเป็นสื่อแนวทางให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในสภาพสังคม เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งในเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ สจัด อุทรานันท์ (2528 : 266-268) ได้สรุปอย่างเป็นขั้นตอนไว้ว่า

1. ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรที่ร่างขึ้นเพื่อใช้กับประชาชนส่วนรวมในพื้นที่กว้างขวางมักจะไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพสังคมในท้องถิ่น และสามารถสนองความต้องการของผู้เรียน ควรจะได้มีการปรับปรุงหลักสูตรกลางให้มีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ซึ่งบางลักษณะอาจปรับปรุงโดยคณะกรรมการหรือทำโดยครูผู้สอนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ใช้หลักสูตรนั้น ๆ

2. การจัดทำแผนการสอน เพื่อขยายรายละเอียดของหลักสูตรให้ไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยการกำหนดกิจกรรมและเวลาไว้อย่างชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้ โดยลักษณะที่กล่าวมานี้จึงมักทำเป็นรายวิชาหรือรายชั้นเรียน แผนการสอนมีคุณค่าต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมาก

เพราะเป็นแนวทางในการใช้หลักสูตรของครู

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติโดยแท้จริง เพราะจะต้องเริ่มจากการพิจารณาจุดหมายของหลักสูตรที่กำหนดในแผนการสอนว่าการที่จะบรรลุจุดหมายจะต้องให้ผู้เรียนทำกิจกรรมอะไรบ้าง และในบางครั้งการจะให้บรรลุจุดหมายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจจะสามารถจัดกิจกรรมได้หลายชนิดแต่ละชนิดอาจมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากในการใช้เวลา แรงงาน ทรัพยากร และงบประมาณ ครูในฐานะผู้จัดกิจกรรมให้ผู้เรียน ควรจะได้พิจารณาคัดเลือกกิจกรรมที่เห็นว่าจะก่อให้เกิดความรู้หรือประสบการณ์ และสามารถทำให้บรรลุจุดหมายได้ง่ายที่สุด เร็วที่สุด ประหยัดทั้งเวลา แรงงานและค่าใช้จ่าย การสอนที่จะให้บรรลุจุดหมายใดจุดหมายหนึ่งอาจเลือกใช้เฉพาะกิจกรรมที่เห็นว่ามีประสิทธิภาพที่สุด ไม่จำเป็นต้องทำทุก ๆ กิจกรรม เพราะอาจก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนได้

เกี่ยวกับการเลือกใช้วิธีการสอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2524 : 180 - 181) ได้ให้แนวคิดไว้สรุปว่า วิธีสอนมีอยู่หลาย ๆ แบบ ครูผู้สอนจะต้องเข้าใจว่าวิธีการสอนแบบหนึ่งมีข้อจำกัดในจุดประสงค์เพียงข้อเดียว หรือจุดประสงค์เพียงข้อเดียวก็อาจไม่จำกัดอยู่กับการสอนแบบเดียวเท่านั้น แต่สิ่งที่ครูต้องระลึกรู้เสมอก็คือ จะทำอะไรจึงจะให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด และวิธีการสอนแบบที่ใช้นั้นต้องตอบสนองจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเป็นอย่างดี

ในการตัดสินใจใช้วิธีการสอนแบบหนึ่งหรือหลาย ๆ แบบ ต้องตระหนักอยู่เสมอว่า วิธีการสอนนั้นเหมาะสมและตอบสนองจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดหรือไม่ และวิธีการสอนนั้นเหมาะสมกับเนื้อหาหรือไม่ และวิธีการสอนนั้นเอื้ออำนวยต่อสภาพห้องเรียนหรือกลุ่มนักเรียนมากน้อยเพียงใด เช่น กลุ่มนักเรียนในห้องเรียนมีมากเกินไป ก็ไม่สามารถจัดเป็นกลุ่มย่อยเพื่ออภิปรายได้ เป็นต้น

สำหรับการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้นั้นต้องอาศัยการเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมและจะใช้เพียงอย่างเดียวไม่ได้ ซึ่งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2524 : 16) ได้เสนอแนะไว้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้กันทั่วไป ได้แก่ การบรรยาย การอภิปราย การทดลอง การแก้ปัญหา การแสดงบทบาทสมมติ การตั้งคำถามให้ผู้เรียนตอบ การรายงานหน้าชั้น การเล่นเกม การสาธิต การทำแบบฝึกหัด ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้จำแนก

ตามบทบาทของผู้เรียนและผู้สอนได้ 2 ลักษณะคือ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเน้นครูเป็นศูนย์กลาง ซึ่งนักการศึกษาเชื่อว่ากิจกรรมที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางจะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักการแก้ปัญหา และเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ครูผู้สอนจึงต้องควรให้ความสำคัญกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

การเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษา มีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ เพราะเป็นการผลิตกำลังคนในระดับกลางซึ่งเป็นที่ต้องการจำนวนมาก ดังนั้น ครูจึงควรพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นผู้มีความรู้และความสามารถอย่างเพียงพอ ซึ่งเรื่องนี้ สุจริต เพียรชอบ (2522 : 50-52) ได้เสนอแนะบทบาทของครูในการพัฒนาประเทศ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อบทบาทของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทในด้านการเรียนการสอน สรุปได้ดังนี้

1. พัฒนาผู้เรียนให้มีระดับสติปัญญาสูงขึ้น ซึ่งครูควรจัดเนื้อหาอื่น ๆ นอกจากในหลักสูตรและบทเรียนมาเพิ่มเติมให้นักเรียนได้มีความรู้กว้างขวางและเข้าใจลึกซึ้ง ในด้านวิธีสอนนั้น ครูควรเป็นผู้ชี้แนะมากกว่าลงมือสอนหรือทำกิจกรรมเอง และให้นักเรียนได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองให้มาก
2. จัดสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการรู้จักคิด มีเหตุผล ขณะครูสอนควรเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามหรืออภิปรายแสดงความคิดเห็น นอกจากนี้ควรจัดสภาพการณ์ที่ยั่วยุ การใช้เหตุผลตลอดเวลา นอกจากนั้นครูควรปลูกฝังให้นักเรียนมีวินัยในตนเอง มีระเบียบ รู้จักบังคับใจตนเอง ความมีระเบียบวินัยจะไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์แก่ตัวนักเรียนเท่านั้น แต่ความมีระเบียบจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศอย่างยิ่งด้วย
3. ปลูกฝังลักษณะนิสัยที่สำคัญให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน เช่น ความตรงต่อเวลา การเป็นคนจริงจังต่องาน ขยัน อดทน รักงาน ทำงานหนักและตัวครูเองควรทำตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีในคุณธรรมเหล่านี้ และกิจกรรมการสอนทุกอย่างก็มุ่งเน้นปลูกฝังนิสัยต่าง ๆ ด้วย
4. ในขณะที่สอนครูควรถือโอกาสปลูกฝังค่านิยมและมโนทัศน์ต่าง ๆ บางครั้งอาจมีแทรกในบทเรียน หรือมีอยู่ในข่าวปัจจุบัน ครูไม่ควรมองข้ามแต่ควรนำเหตุการณ์ต่าง ๆ มาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังค่านิยมเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ
5. ปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตยแก่นักเรียน ครูควรทำหน้าที่นี้อย่างไม่หยุดยั้ง ก่อนอื่นครูต้องมีใจกว้าง และครูต้องเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดี ไม่ควรเป็นผู้เผด็จการในชั้นเรียน ครูควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนให้มากที่สุด บทเรียนบางบทครูควรวางแผนร่วมกับนักเรียน ขณะสอนก็ควร

เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้เหตุผลและซักถามอย่างเต็มที่ ใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธี การมอบหมายให้นักเรียนทำก็สำคัญ จะช่วยทำให้นักเรียนรู้จักรับผิดชอบและได้ทำงานร่วมกับคนอื่น

2.2.2 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกห้องเรียน

นอกจากกิจกรรมในห้องเรียนแล้ว โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนขึ้นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียน และเป็นการเติมเต็ม แก่การเรียนการสอนในห้องเรียนตามหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ (2520 : 1-2) ได้กำหนดจุดประสงค์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. ให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย
2. ให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
3. ให้มีความเข้าใจและเลื่อมใสต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
4. ให้มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ในขอบเขตของกฎหมาย
5. ให้มีความซาบซึ้งในเอกลักษณ์อันดีงามของไทย
6. ให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ
7. ส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจและให้รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
8. ส่งเสริมทักษะ ความถนัด และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
9. รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และสร้างความมั่นคงของชาติ
10. ให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม
11. ให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา

กิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเหนือจากกิจกรรมในห้องเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงไม่มีการบังคับให้นักเรียนทุกคนเข้าร่วม แต่เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคล เพื่อส่งเสริมประสบการณ์นักเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นการช่วยเหลือให้นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น นอกเหนือไปจากการเรียนในห้องเรียน ซึ่งกิจกรรมเสริมหลักสูตรนี้ จะต้องมีการเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำด้วย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2523 : 40)

สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่เสริมหลักสูตรนี้มุ่งจัดเพื่อให้นักเรียนมัธยมศึกษาที่เป็นวัยรุ่น และเป็นวัยที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีสติปัญญาและร่างกายที่กำลังพัฒนาอย่างรวดเร็ว ถ้าครูสนับสนุนในทางที่ถูกต้องแก่นักเรียนแล้ว เขาเหล่านั้นก็จะพัฒนาตัวเองได้ดีและช่วยพัฒนาชุมชนที่เขาอาศัยอยู่ให้เจริญต่อไปด้วย

2.3 การใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการในชุมชน

กรมวิชาการ (2524 : 16) ได้ชี้ให้เห็นความหมายและประเภทของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง สิ่งที่เอื้ออำนวยต่อการศึกษาล่าเรียน คือก่อให้เกิดความรู้ ทักษะและทัศนคติ รวมทั้งกิจนิสัยที่พึงประสงค์

สื่อการเรียนการสอนอาจเป็นวัสดุหรือเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ โรงเรียนจึงควรจัดหาสื่อการเรียนการสอนทุกประเภทไว้ เพื่อประกอบการสอนของครู และการศึกษาค้นคว้าของนักเรียนไว้ให้พร้อม ซึ่งสื่อการเรียนการสอนที่ควรจัดหามาไว้มี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สิ่งตีพิมพ์ ได้แก่

1.1 สิ่งพิมพ์ตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ หนังสืออ้างอิงเฉพาะวิชา หนังสืออ่านประกอบ หนังสือส่งเสริมการอ่านและคู่มือการเรียนการสอน

1.2 สิ่งพิมพ์ทั่วไป ได้แก่ หนังสืออ้างอิงทั่ว ๆ ไปไม่จำกัดวิชา หนังสือสารคดี วารสาร หนังสือพิมพ์ จุลสารและกฤตภาค

2. โสตทัศนวัสดุ ได้แก่ เครื่องกลไก (hardware หรือ equipment) วัสดุ (software หรือ materials) และวัสดุอื่น ๆ ที่ไม่ต้องใช้คู่กับเครื่องกลไก

สำหรับการจัดหาสื่อมาไว้ในโรงเรียนอาจทำได้โดยการจัดซื้อ การขอรับบริจาค และการจัดทำขึ้นเองภายในโรงเรียน

สื่อการเรียนการสอนที่เป็นหนังสือเรียนยังมีความสำคัญ เพราะมีการนิยมใช้มากที่สุดนั้น อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2528 : 178-179) ได้เสนอแนะการใช้ไว้ สรุปได้ดังนี้

1. ครูต้องตรวจสอบพิจารณาว่าเนื้อหา มีความครอบคลุมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มี

ประสิทธิภาพ

2. พิจารณาศัพท์ คำยาก วลี ประโยคที่เหมาะสมกับนักเรียนในการทำความเข้าใจ

3. วางแผนการใช้หนังสือไว้หลาย ๆ ทางและมีกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เพื่อให้
นักเรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น
4. พิจารณาใช้หนังสือให้ถูกต้องเหมาะสมกับลักษณะวิชา เช่น วิชาทักษะจะต้องให้
นักเรียนเว้นจากการท่องจำเพียงอย่างเดียวแต่จะต้องฝึกให้เกิดทักษะจริง ๆ
5. เลือกข้อความ เนื้อเรื่องหรือความคิดเห็นที่ดี ๆ ในหนังสือมาใช้ประโยชน์ให้มาก
โดยให้นักเรียนทำกิจกรรมหรืออภิปรายให้สัมพันธ์กับความต้องการและปัญหาในชีวิตจริงของนักเรียน
6. ใช้หนังสือเรียนควบคู่ไปกับอุปกรณ์การสอนและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมการ
เรียนรู้ของนักเรียนให้ได้ผลดีขึ้น
7. ควรปรับปรุงวิธีการใช้หนังสือเรียนให้ได้ผลดีอยู่เสมอ

ในปัจจุบัน การเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 เน้นที่จะ
ให้นักเรียนได้รู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองมากกว่าการที่ครูจะหาเนื้อหาวิชามาป้อนโดยใช้แบบ
บรรยายหรือการสอนเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น ครูต้องชี้หาแหล่งวิทยาการมาให้แก่นักเรียนรู้จักและได้
ไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เพื่อช่วยส่งเสริมให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เกลน แอล. เครน (Glen L. Crane 1974 : 25) ได้เสนอแนวความคิดใน
การใช้แหล่งวิทยาการไว้สรุปว่าโรงเรียนไม่ควรมีขอบเขตจำกัด (A School Without Walls) คือ
การให้นักเรียนออกไปใช้ชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ ซึ่งนักเรียนจะได้เรียนโดยตรง จาก
โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย โรงละคร สำนักงานและสถาบันต่าง ๆ โรงเรียนและห้องเรียนจะอยู่ที่ไหน
ก็ได้ที่สามารถจะช่วยให้แก่นักเรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการของเขาเองและด้วยตนเอง หรือเรียนรู้โดย
ได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาในการเรียนจากแหล่งวิทยาการที่เขาต้องการ

ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521
ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันได้เน้นให้ระดมทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ โดยเฉพาะโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนา
ชนบท จะมุ่งให้นักเรียนมีโอกาสได้ประสบการณ์จริงและจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น
หากครูจัดกิจกรรมได้ตามหลักการและวิธีการดังกล่าวแล้ว นักเรียนก็จะได้รับประสบการณ์จริง ๆ ที่จะ
ช่วยให้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งยังเป็นการนำโรงเรียนออกสู่ชุมชนและดึงชุมชนเข้าสู่

โรงเรียนด้วย ซึ่ง กรมวิชาการ (2524 : 80-81) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการเลือกใช้แหล่งวิทยาการ
ไว้ดังต่อไปนี้

1. เป็นสถานที่อยู่ใกล้โรงเรียนหรือตั้งอยู่ในท้องถิ่น
2. หัวหน้าหรือเจ้าของสถานฝึกงาน สมควรใจหรือยินยอมให้นักเรียนเข้าศึกษาและฝึกอาชีพได้

3. เป็นสถานที่ซึ่งถูกต้องตามกฎหมายและไม่ขัดต่อศีลธรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น
4. ต้องมีปริมาณงานตามที่คณะกรรมการเห็นชอบและเป็นงานที่มีรายได้พอสมควร
5. เป็นอาชีพที่มีกระบวนการในการดำเนินงานโดยอาศัยความรู้วิชาการประกอบด้วย

สำหรับการควบคุมและประเมินผลอาชีพ ณ สถานที่ต่าง ๆ ให้ปฏิบัติดังนี้

1. ให้สถานฝึกอาชีพนอกโรงเรียนประเมินผลแล้วรายงานให้โรงเรียนทราบ
2. โรงเรียนกำหนดครูอาจารย์ให้ไปตรวจเยี่ยมสถานฝึกอาชีพอย่างสม่ำเสมอ
3. โรงเรียนจัดให้มีสมุดบันทึกประจำวันนักเรียนเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน
4. ขอความร่วมมือให้ผู้ทำหน้าที่ฝึกงาน บันทึกเวลาและผลการฝึกงาน
5. การประเมินผลจะประเมินร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับสถานฝึกอาชีพ
6. โรงเรียนต้องจัดสอนความรู้ภาคทฤษฎีแก่นักเรียนอย่างเพียงพอ
7. เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอาชีพ เช่น ผู้ฝึกงาน ผู้ควบคุมการฝึกงาน ครู-อาจารย์ และผู้นิเทศควรมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สรุปได้ว่า การใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการในชุมชนของโรงเรียนมัธยม เพื่อพัฒนาชนบทนั้น นอกจากจะใช้อุปกรณ์ในโรงเรียนแล้วควรควรใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นให้มากนักตั้งแต่ให้นักเรียนเป็นสื่อกลางให้เกิดความสัมพันธ์กับชุมชน และส่งนักเรียนไปเรียนรู้ฝึกงานในแหล่งวิทยาการใกล้เคียง เช่น ฟาร์ม หรือฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ล้วนเป็นที่เรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

2.4 การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

สำหรับความหมายของการวัดผลนั้น อนันต์ ศรีโสภ (2524 : 3) ได้อธิบายไว้สรุปได้ว่า การวัดผล (Measurement) มีความหมายกว้างกว่าการทดสอบ (test) การทดสอบนั้นมักหมายถึงการใช้ข้อสอบที่เป็นชุดเพื่อวัดสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน แต่การวัดผลเป็นวิธีการที่จะทำให้ทราบปริมาณ ซึ่งมีได้หมายถึงการใช้ข้อสอบเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการใช้สเกลหรือมาตราส่วนประเมินค่า แบบตรวจสอบรายการต่าง ๆ หรือแบบสอบถามด้วย

โรเบิร์ต แอล. ธอนไดค์ (Robert L. Thorndike 1972 : 5) ยังได้อธิบายความหมายของการวัดผลไว้ว่า เป็นการบอกคุณลักษณะของคนที่ได้พัฒนาขึ้นอย่างกว้างขวางจากการให้การศึกษา ซึ่งจะบอกลักษณะได้ 2 วิธีคือ

1. การบอกลักษณะด้วยวิธีการทดสอบ
2. การบอกลักษณะด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรม

ส่วนความหมายของการประเมินผล (Evaluation) โดแนลด์ แอล เบกส์ และเออเนสต์ แอล เลวิส (Donald L. Beggs and Ernest L. Lewis 1975 : 6) ได้กล่าวไว้ว่า "การประเมินผลเป็นการแยกแยะจัดหาและเตรียมข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับตัดสินใจประเมินค่าทางเลือกต่าง ๆ "

ชวาล แพร์ตุล (2528 : 140) ได้ชี้ให้เห็นความหมายของการประเมินผลการศึกษาไว้อย่างชัดเจนว่า การประเมินผลการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ครูนำทุก ๆ รายการที่ทราบจากการวัดไปใช้คือ ครูนำผลจากการวัดผลเหล่านั้นมารวมกันเพื่อนำไปใช้วินิจฉัยตีราคาคุณค่าและชี้ขาดลงไปเป็นผลว่าคนนี้มีคุณภาพสูงหรือต่ำ สมควรได้หรือตก และการประเมินค่าที่สินนั้นต้องตั้งอยู่บนรากฐานของการวัดที่ดีด้วย

ดังนั้น การวัดผลจึงเป็นการเทียบสิ่งที่เราต้องการทราบกับมาตรฐานที่เรากำหนดขึ้นใช้หรือมาตรฐานที่ยอมรับกันทั่วไป ส่วนการประเมินผลเป็นการนำคะแนนหรืออาจเรียกว่าข้อมูลมาทำการกำหนดค่า ว่าคะแนนที่นักเรียนได้รับมีคุณค่าที่น่าพึงพอใจเพียงไร จึงอาจกล่าวได้ว่าการวัดผลนั้นไม่ได้ให้ความหมายอะไรแก่เรามากนัก จนกว่าจะนำคะแนนหรือข้อมูลให้เราพิจารณา การวัดผลและการประเมินผลจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้

รุ่งทิวา จักรกร (2527 : 201-202) ได้ชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการวัดและประเมินผลการศึกษาว่า ที่สำคัญมี 2 ประการ คือ

1. การประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน (Formative Evaluation)
2. การประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียน (Summative Evaluation)

สำหรับการประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนมีรายละเอียดดังนี้

1. เพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐานก่อนสอนเป็นประโยชน์ในการจัดกลุ่มนักเรียน

และจัดสอนความรู้พื้นฐานที่จำเป็นก่อนในกรณีที่มีความรู้ไม่เพียงพอ ซึ่งวิธีตรวจสอบความรู้ก่อนสอนนี้อาจทำได้โดยดูผลการเรียนในชั้นเดิม หรือครูผู้สอนสร้างข้อทดสอบขึ้นมาเฉพาะวิชาที่ต้องการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยของนักเรียน

2. ประเมินผลการเรียนตลอดเวลาที่สอนตามจุดประสงค์ จัดเป็นการประเมินผลย่อย ๆ มีจุดประสงค์เพื่อปรับปรุงการสอนทันทีที่พบข้อบกพร่อง ซึ่งทำได้โดยการสังเกต การให้ทำแบบฝึกหัดและพฤติกรรมต่าง ๆ ในการร่วมกิจกรรมของนักเรียน

ส่วนการประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนหรือประเมินผลเพื่อสรุปผลการเรียนการสอนหรือเรียกสั้น ๆ ว่าการประเมินผลรวม เช่น การสอบปลายภาค (Final) เป็นต้น

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล พันธ์ หันนาคินทร์ (2528 : 247-249) ได้กล่าวไว้ว่า การที่เราจะทราบคุณสมบัติของนักเรียน เราจะต้องใช้เครื่องมือและวิธีการหลายอย่าง เพื่อนำผลที่ได้มาประมวลให้เห็นภาพที่ถูกต้องที่สุด เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลโดยทั่วไปมีดังนี้

1. การสังเกตพฤติกรรมนักเรียน เช่นนักเรียนสนใจและกระตือรือร้นต่อการเรียนเพียงใด สนใจทางไหน มีพฤติกรรมก้าวร้าวหรือสุภาพอย่างไร การสังเกตจะช่วยให้ครูมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของนักเรียนหลายอย่าง หากเป็นไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ครูก็จะช่วยให้นักเรียนประพฤติตัวให้ถูกต้องได้

2. การให้นักเรียนรายงานตัวเอง (Self - report) อาจให้นักเรียนเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเอง ซึ่งนักเรียนย่อมแสดงความปรารถนา ความคาดหวัง และความคับข้องใจในเรื่องต่าง ๆ ตามทัศนคติของเขาออกมา ทำให้ครูได้ทราบความรู้สึกอันแท้จริงของเขา

3. การทดสอบ หมายถึง วิธีการที่จะทำให้นักเรียนตอบคำถามซึ่งโดยมากเป็นการถามความรู้ ความคิด และคุณสมบัติในขอบเขตที่สอน รวมทั้งการทดสอบการปฏิบัติในสิ่งที่ครูสอนไปแล้วด้วย

3.1 การทดสอบปากเปล่า (Oral test) ให้นักเรียนพูดตอบคำถามมีข้อดีคือครูสามารถที่จะอธิบายคำถามของตนได้หลายครั้งในการพูดโต้ตอบกันซึ่งไม่อาจทำได้ในการทดสอบแบบข้อเขียน

3.2 การทดสอบแบบข้อเขียน (Written test) คือให้นักเรียนเขียนคำตอบเป็นสายลักษณ์อักษร หรือทำเครื่องหมายตามที่กำหนดไว้ มีข้อดีหลายประการ เพราะครูจะออกคำถามได้กว้างขวาง ครอบคลุมสิ่งที่เรียน นักเรียนตอบได้อย่างรอบคอบเท่าที่เวลาอำนวย นักเรียนได้ตอบ

คำถามที่เหมือนกันซึ่งเป็นรากฐานเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนได้เที่ยงตรงขึ้น และครูยังได้ประเมินตัวข้อสอบว่ามีความเหมาะสมเพียงไรด้วย

3.3 สอบโดยปฏิบัติจริง (Performance test) การสอบแบบนี้ต้องการความสามารถในการปฏิบัติจริงตามสถานการณ์ต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งต้องมีเกณฑ์ที่จะให้ผ่านการทดสอบ และพิจารณาด้านคุณค่าประกอบในการให้คะแนนด้วย

สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อวัดคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ผู้เรียนมีอยู่ภายในตัวของเขา มิใช่การวัดหรือประเมินผลเพียงบางส่วนของตัวนักเรียน ดังนั้น การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนจึงควรมุ่งประเมินเกี่ยวกับความรู้หรือความสามารถ ความสนใจหรือทัศนคติ และทักษะของนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประเทศไทยได้มีการศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนชุมชนมาเป็นเวลานาน ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวกับการประถมศึกษา ส่วนการมัธยมศึกษานั้นก็ได้มีการนำเอาแนวคิดเกี่ยวกับโรงเรียนชุมชนมาประยุกต์ให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมของประเทศไทย จนเกิดเป็นโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทขึ้น ซึ่งในการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งสำรวจงานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ส่วนงานวิจัยของต่างประเทศ ได้สำรวจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนและวิทยาลัยชุมชนมาไว้เป็นแนวทางในการศึกษา

3.1 งานวิจัยในประเทศ

มารศรี รัตนกันหา (2524 : 108-109) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของตนเองในการพัฒนาชุมชน โดยส่งแบบสอบถามไปให้ครูสังคมศึกษา จำนวน 285 คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาล เขตการศึกษา 8 จำนวน 24 โรงเรียน พบว่าวิธีการที่ครูจะเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้นั้น ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่าตนเองมีงานสอนอยู่มากแล้ว และมีการะในครอบครัวด้วย ดังนั้นควรลดชั่วโมงการสอนของครูให้น้อยลง เพื่อครูจะได้มีโอกาสออกไปสู่สังคมภายนอกมากขึ้น และในด้านหลักสูตรควรมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันให้มากขึ้น โดยเน้นความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันและการได้ลงมือปฏิบัติจริงให้มากขึ้น เพื่อครูจะได้จัดกิจกรรมสำหรับเด็กในแนวทางที่สอดคล้องกับสภาพสังคมและชุมชนมากขึ้น เพื่อให้โรงเรียน

เป็นศูนย์กลางของชุมชน ครูสังคมศึกษาส่วนมากเห็นว่ารัฐบาลรวมทั้งหน่วยราชการและผู้บริหารโรงเรียนควรเห็นความสำคัญของครูสังคมศึกษาที่มีต่อสังคมภายนอก ด้วยการสนับสนุนบทบาทของครูสังคมศึกษาให้มีกิจกรรมในด้านพัฒนาสังคมมากขึ้น

ในปีเดียวกัน เจษฎา แซ่มประเสริฐ (2524 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเพื่อเสนอแนวทางในการจัดการศึกษาด้านอาชีพอิสระในโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบลที่อยู่ในโครงการทดลองการสอนวิชาชีพของ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์และสังเกตด้วยตนเองโดยเข้าไปอยู่ในโรงเรียนและชุมชน ผลการวิจัยปรากฏว่าด้านการบริหารโรงเรียนในเรื่องสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนขึ้นอยู่กับความสามารถเฉพาะตัวของผู้บริหารเป็นสำคัญ ด้านการสอนวิชาชีพ ครูที่สอนวิชาชีพเห็นว่า วิชาชีพบางวิชาจำเป็นต้องมีการนิเทศนักเรียนซึ่งกรมสามัญศึกษาควรช่วยเหลือในเรื่องยานพาหนะ และค่าตอบแทนแก่ครู และควรมีคู่มือการสอนวิชาชีพอิสระในชุมชนให้กับโรงเรียนด้วย ด้านการเรียนวิชาชีพ นักเรียนเห็นว่าโรงเรียนยังขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ แหล่งค้นคว้าทางวิชาการ และเห็นว่า การเรียนวิชาชีพควบคู่กับวิชาสามัญนั้นเป็นประโยชน์ สามารถนำไปใช้ช่วยเหลือผู้ปกครอง ประกอบอาชีพที่บ้านได้ ด้านการประกอบอาชีพอิสระของผู้ปกครองพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนจำนวนมากประกอบอาชีพอิสระเพราะสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความพอใจในงานอิสระที่ทำอยู่ และอยากให้บุตรหลานได้ศึกษาเกี่ยวกับวิชาชีพ ปัญหาที่เกิดจากการประกอบอาชีพอิสระคือ การขาดเงินลงทุน ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ปัญหาราคาผลผลิตและปัญหาขาดคนช่วยประกอบอาชีพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2529 : 169-174) ได้ทำการประเมินผลโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 ระยะครึ่งโครงการ (พ.ศ. 2523-2525) โดยประเมินจากความเห็นของครูใหญ่ นักเรียน ผู้ปกครอง และผู้นำชุมชน เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ ทุกฝ่ายมีความเห็นสอดคล้องกันเกี่ยวกับอาชีพที่เปิดสอนในโรงเรียนในโครงการว่า วิชาอาชีพที่สนองความต้องการของชุมชนได้มากคือ วิชาเกษตรพืชและสัตว์ รองลงมาได้แก่วิชาอาหารและโภชนาการ วิชาตัดเย็บเสื้อผ้า วิชางานไม้และงานไฟฟ้า ส่วนวิชาที่พบว่าตรงกับความต้องการน้อยที่สุดคือวิชาช่างโลหะและวิชาประดิษฐ์ ส่วนวิชาที่ไม่ได้เปิดสอนแต่นักเรียนและชุมชนต้องการให้เปิดเพิ่มขึ้นคือวิชาไม้ประดับบ้าน วิชาการเลี้ยงดูเด็กอ่อนก่อนวัยเรียน วิชาบ้านสวยด้วยเศษวัสดุ วิชาช่างยนต์ วิชางานหนัง วิชางานหวาย-ไม้ไผ่ และวิชาโลหะประดิษฐ์ ในระดับมาก นอกจากนั้นยังมีความต้องการให้โรงเรียนให้ความรู้ด้านเศรษฐกิจและอาชีพโดยให้ความรู้เกี่ยวกับสหกรณ์ การใช้

เครื่องมือการเกษตรสมัยใหม่ การอบรมวิชาชีพเรื่องการซื้อขาย การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการเกษตรระหว่างครูกับเกษตรกร

กรมสามัญศึกษา (2527 : 94-95) โดยหน่วยศึกษานิเทศก์ได้ดำเนินการทดลองรูปแบบการจัดโรงเรียนชุมชนขึ้น โดยมีหลักการว่าให้โรงเรียนและชุมชนได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในกิจการของโรงเรียนและของชุมชน โครงการดังกล่าวคือ โครงการส่งเสริมสมรรถภาพการเรียนรู้แบบผสมผสานระหว่างการศึกษาในระหว่างการศึกษาในโรงเรียนกับการศึกษานอกโรงเรียน แม้ว่าโครงการนี้จะมีจุดเน้นที่การจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก แต่ก็มีผลที่ปรากฏชัดว่าโรงเรียนสามารถที่จะร่วมในการพัฒนาชนบทได้เป็นอย่างดี และลักษณะการดำเนินงานพัฒนาชนบทที่โรงเรียนจัดทำขึ้นนั้นมิได้เป็นการซ้ำซ้อนกับงานที่หน่วยงานอื่นดำเนินการอยู่ แต่เป็นการช่วยเหลือส่งเสริมและเป็นไปในลักษณะประสานงานด้านต่าง ๆ ในชุมชน

ในปีเดียวกัน กิตติโชติ ห้อยยี่งู (2527 : 137) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีในโรงเรียนถิ่นโอกาสวิทยาพบว่าครู-อาจารย์ยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท ไม่มีความรู้เรื่องการพัฒนาชนบท และครู-อาจารย์ไม่เปลี่ยนบทบาทในการสอน คงสอนหนังสือเหมือนที่เคยปฏิบัติมาก่อนเข้าโครงการ และเมื่อโรงเรียนเข้าโครงการแล้วก็ไม่ได้มีการจัดสรรอัตราครู-อาจารย์เพิ่มเติม ดังนั้นนอกจากครู-อาจารย์จะไม่มีเวลาเพราะมีภาระมากในด้านการสอนและครอบครัวยุ่แล้วครูอาจารย์ยังไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการสอนของตนเอง ประกอบกับการขาดการนิเทศติดตามผลในการปฏิบัติงานของโรงเรียนในโครงการ จึงมีผลน้อยในด้านการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

สมควร ณ ตะกั่วทุ่ง (2529 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทในภาคใต้ โดยประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ ครูอาจารย์, ผู้บริหาร กับ ผู้นำท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาทที่ปฏิบัติจริง ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร, ครู-อาจารย์ และผู้นำท้องถิ่นตรงกันว่า บทบาทด้านการสอนและอบรมนักเรียนมีการปฏิบัติมากและการสอนประชาชน และบริการชุมชนมีการปฏิบัติน้อย

2. บทบาทที่คาดหวัง ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร, ครู-อาจารย์ และผู้นำท้องถิ่นพบว่ามีความเห็นตรงกันคือบทบาทด้านการสอนและอบรมนักเรียนและการบริการชุมชนเป็นบทบาทที่

ปฏิบัติมาก ส่วนบทบาทด้านการสอนประชาชนควรปฏิบัติน้อย

3. บทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวัง ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร. ครู-อาจารย์ และผู้นำท้องถิ่น พบว่ากลุ่มประชากรทั้งหมดมีความคาดหวังสูงกว่าบทบาทที่ปฏิบัติจริงทุกด้าน คือ ด้านการสอนและอบรมนักเรียน การสอนประชาชนและบริการชุมชน

4. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทคือ

4.1 การขาดงบประมาณ ครู-อาจารย์มีภาระและหน้าที่มาก รวมทั้งขาดความรู้ความเข้าใจในบทบาทของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับประชาชน ได้แก่ ประชาชนไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน มพช. ความยากจนของประชาชน และการไม่ให้ความร่วมมือของประชาชน

4.3 ปัญหาอื่น ๆ ได้แก่ ครู-อาจารย์มีภาระกิจส่วนตัวมาก อาศัยอยู่ไกลชุมชน การย้ายผู้บริหารบ่อยทำให้การปฏิบัติงานขาดความต่อเนื่อง ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากประชาชน ได้แก่ ประชาชนยึดมั่นในความเชื่อเดิม แก้ไขเปลี่ยนแปลงยาก และประชาชนเห็นว่าการปฏิบัติงานซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น ๆ

สุเทพ พงษ์ใหม่ (2529 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูสังคมศึกษา ในการปฏิบัติงานตามโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 รุ่นที่ 1 เขตการศึกษา 9 พบว่า ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่าตนเองได้ปฏิบัติงานในด้านการสอนและอบรมนักเรียนอยู่ในระดับมาก ด้านให้ความรู้ประชาชนระดับปานกลาง ด้านการบริการชุมชนในระดับปานกลางและระดับน้อย ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของครูสังคมศึกษาคือ การขาดการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับโครงการ มพช. ขาดการวางแผน ขาดบุคลากร งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ และครูสังคมศึกษาไม่มีเวลาในการเข้าร่วมโครงการ มพช.

จากการศึกษาและสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ สรุปได้ว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นด้านการพัฒนาชุมชนโดยใช้การศึกษาหรือโรงเรียน แต่งานวิจัยเกี่ยวกับโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทโดยตรงยังมีน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนตามหลักสูตรและหลักการของโรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทนั้นยังไม่มีผู้ทำการวิจัยได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนโดยส่วนรวมในโรงเรียน ภายใต้โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 รุ่นที่ 1-4 ในส่วนภูมิภาคทั้ง 12 เขตการศึกษาทั่วประเทศ

ซึ่งผู้วิจัยหวังว่าจะทำให้ทราบข้อมูลด้านการปฏิบัติตามหลักสูตรของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท โดยมีหัวหน้าฝ่ายวิชาการของแต่ละโรงเรียนเป็นผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย

3.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เจอร์ราร์ด รอย. แมนเกอร์ (Gerald Roy, Manker 1984 : 63-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Community Involvement in The Implementation of a Middle School การศึกษาเรื่องนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีโดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายที่ต้องการให้โรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นโรงเรียนชุมชนประจำท้องถิ่น และมีการประเมินความพอใจของผู้ปกครอง ผู้วิจัยได้ศึกษาและลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเน้นกระบวนการตัดสินใจ และมีแบบสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชนและแบบสอบถามผู้ปกครอง ผลการวิจัยที่สำคัญมีดังนี้คือ ผู้ปกครองมีความเป็นห่วงในเรื่องการเสียเวลาเรียนวิชาต่าง ๆ ของนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียนพยายามนำแนวคิดและวัตถุประสงค์ของโรงเรียนมัธยมศึกษามาประยุกต์ใช้และสมาชิกในชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปผู้ปกครองนักเรียนไม่พอใจในการจัดการศึกษา และผู้ปกครองของนักเรียนโปรแกรมเด็กปัญญาเลิศ ไม่พอใจมากที่สุด ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ชุมชนไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ ในการที่จะพยายามให้โรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นโรงเรียนชุมชนประจำท้องถิ่น

จอห์น คอร์เนเลียส พิตต์แมน (John Cornelious Pittman 1984 : 1017-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Development and Assessment of an After School Care Program in a Large Urban School District จุดมุ่งหมายของการวิจัยเรื่องนี้ เพื่อต้องการศึกษาโปรแกรมการดูแลเด็กของโรงเรียนในชุมชนระดับอำเภอที่ผู้ปกครองออกไปทำงาน และเพื่อประเมินขอบเขตความคิดเห็นของผู้ให้บริการ เกี่ยวกับด้านจุดมุ่งหมาย คณะทำงานโปรแกรมการเรียน อุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การดำเนินการวิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในชุมชน ศึกษาบันทึกการประชุมและเอกสารของคณะกรรมการโรงเรียน วิเคราะห์สิ่งพิมพ์และวิดีโอทัศน์ และสำรวจความคิดเห็นของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโปรแกรมนี ผลการวิจัยที่สำคัญมีดังนี้ (1) ผู้ให้บริการเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของโปรแกรมที่ได้จัดบริการแก่เด็กที่ผู้ปกครองต้องออกไปทำงานนอกบ้าน (2) ผู้ให้บริการเห็นด้วยกับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโปรแกรมการดูแลเด็ก (3) โปรแกรมการเลี้ยงดูเด็กไม่มีปัญหาด้านเชื้อชาติ วัฒนธรรมหรือสภาพสังคมเศรษฐกิจที่ต่างกัน (4) ผู้ปกครองทุกคนยอมรับว่าสามารถเสียค่าใช้จ่ายให้ได้ (5) ผู้ปกครองทุกคนเห็นด้วยกับความจำเป็นในการจัดโปรแกรมการดูแล

- เด็ก (6) โปรแกรมการดูแลเด็กจัดได้ว่าอยู่ในระดับที่มีคุณภาพสูง (7) สถานที่มีพอเพียง (8) ภาระงานมีความสามารถสูง (9) อุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกมีความเหมาะสมและเพียงพอ (10) ผู้จัดการโปรแกรมดูแลเด็กเป็นผู้ที่เอาใจจริงเอาใจ ทำงานหนัก เข้าใจเด็กและมีความรู้

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยต่างประเทศ สรุปได้ว่า ยังไม่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่อง การศึกษาสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนา ชนบท และงานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวกับโรงเรียนชุมชนระดับมัธยมศึกษายังมีจำนวนน้อย ซึ่งจาก งานวิจัยต่างประเทศเท่าที่นำมาศึกษานี้พบว่า โรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาได้พยายามบริการชุมชน และสอนประชาชนนอกระบบโรงเรียน ในรูปแบบต่าง ๆ โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ โรงเรียนจัดขึ้น และนำโรงเรียนมัธยมศึกษาไปช่วยแก้ปัญหาให้กับชุมชนด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย